

Tvrdý, Josef

Historické prostředí Humovy filosofie

In: Tvrdý, Josef. *Problém skutečnosti u Davida Huma a jeho význam v dějinách filosofie*. Brno: Filosofická fakulta, 1925, pp. 4-15

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/126477>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

filosofie, která podává první kritickou teorií reality, jest základnou, na níž vznikly proslulé moderní teorie skutečnosti. Není tedy nikterak zbytečnou prací všimnouti si blíže této stránky Humovy filosofie, neboť Hume byl dosud většinou zkoumán se stanoviska příčinnosti, jak jej s této stránky probíral také již u nás Masaryk¹.

II. Historické prostředí Humovy filosofie.

3. Sociální hledisko, které nám ukazuje, jak i největší geniové jsou závislí na společnosti, v níž žijí, na tradicích této společnosti, vede nás při posuzování významu filosofů k tomu, abychom si všimli obzvláště filosofické tradice i příbuzných oborů, z nichž každá filosofie vyrůstá. Vždyť uvědomění si historické stránky není ani při dnešních problémech bez významu, neboť pomáhá nám odstraňovati leckterý balast, mající svůj základ v historických momentech, pro dnešek již bezvýznamných. Proto bude mítí dějinný vývoj filosofie vždy svůj zvláštní význam vedle systematického řešení problémů filosofických a přispěje značně ke kritičnosti tohoto řešení. Filosofova bez filosofické tradice nelze si mysliti. Ba filosofie nabývá tím většího významu, čím širší tradici dovedl filosof do svých problémů zahrnouti². Význam Humovy filosofie vzrostl právě tím, že dovedl v ní spojití všechny důležitější myšlenkové proudy, jež se v jeho době samostatně rozvíjely.

a) Empirismus.

4. Není pochybnosti, že Hume byl pod silným vlivem empirického filosofického proudu, tvořícího zvláštní originální směr anglický ve filosofii. Hume si je dobře vědom, že jeho filosofická kritika, kterou nazývá „science of man“³ anebo „science of

¹ Tomáš Garrigue Masaryk. Počet pravděpodobnosti a Humova skepse. Praha 1883.

² Viz o tom širše: J. Tvrďý. Vývoj filosofického myšlení evropského. Brno 1923. Str. 6. a n.

³ „věda o člověku“. Hume A Treatise of Human Nature (zkráceně Treatise), Introduction (306). Cituji podle souborného vydání spisů Humových, jež uspořádali Green a Grose v r. 1898. Ovšem při citování držím se zásady Baldwinovy, že stránky, měnící se od vydání k vydání, jsou vedlejší věcí a

human nature“¹, někdy též „moral philosophy“², jest jen výsledkem vývoje filosofického, jdoucího od Bacona až do jeho doby, na němž se zúčastnila práce celá řada filosofů, jako Locke, Shaftesbury, Mandeville, Hutcheson, Butler a j., kteří počali budovati „science of man“ na nových základech a vzbudili tím pozornost publika³.

5. Z empirické filosofie čerpal Hume zálibu pro empirickou metodu induktivní, jak ji hlásal s důrazem již Fr. Bacon (jehož Hume dosti často cituje ve svých filosofických spisech)⁴ a s ní přejal také nechuť k deduktivní metodě, které se všude vědomě při filosofování vyhýbá, nieméně nezavrhoval ji tak rozhodně jako Bacon, nýbrž omezoval ji jen na určité, úzké pole vztahu idejí. Ačkoli sotva je pravdivý výrok Raoula Richtera⁵, že z cizích vlivů na filosofické výkony Humovy lze jediné jmenovati názory Lockovy a Berkeleyho, tolik ovšem pravdy v sobě má, že tito dva filosofové nejvíce z empiriků přispěli k vyhranění empirického jádra jeho filosofie. Nejvíce, zdá se, že na něho působil Locke, neboť tohoto filosofa cituje nejčastěji⁶, nazývá jej v obou svých hlavních dílech filosofických „a great philosopher“⁷ a ze

ze hlavní věci jest udávati podle autorova rozdělení, jež se nemění, takže lze takovou citaci kontrolovati v kterémkoli vydání a i v překladech. Levy-Bruhl provádí tento způsob citace ve své předmluvě k francouzskému překladu Humových spisů důsledně, vynechávaje označení stránek vůbec. Já ovšem podávám stránky také, avšak jen v závorce.

¹ „věda o lidské přirozenosti“. An Enquiry concerning Human Understanding (zkráceně Enquiry) Sect. I. (Essays II., str. 1., vyd. Green a Grosova).

² viz pozn. 3.: Treatise, Introduction (309) „morální, t. j. duchovní filosofie“ proti „přírodní filosofii (natural)“.

³ Treatise Introduction (308).

⁴ sedmkrát.

⁵ Raoul Richter, Der Skepticismus in der Philosophie und seine Überwindung 1904, II. 248.

⁶ více než desetkrát.

⁷ „velikým filosofem“ Treatise B. I. P. II. Sect. II. (341). Nesprávně však soudí Richter (Raoul Richter n. u. m. 353/4), že by Hume svůj názor na Locka (a Berkeleyho) změnil, nenazývá ho již v Enquiry velkým filosofem. Jest sice pravda, že v Enquiry jest více citátů, v nichž s názory Lockovými nesehlasí, avšak poznámka, kterou mají prvá dvě vydání (z r. 1748, 1750) a již sám Richter má ve svém překladu Enquiry, str. 5., nesvědčí tomu, že by

souhlasných i nesouhlasných citátů je viděti, že se s jeho spisy důkladně obíral. Od Locka přejal jeho filosofickou kritiku na psychologickém podkladě, která jak u Locka tak i u Huma má učiniti konec zbytečným hádkám filosofickým a poukázati na slabé stránky jednotlivých dogmatických systémů filosofických¹. Také jeho psychologie odvozující všechny ideje ze zkušenosti (sensation a reflection) nalézá Humův souhlas a Humova psychologie, jak nám ji jeví jeho knihy², není příliš vzdálena od psychologie Lockovy³. Rovněž její důsledky pro noetiku, jevíci se v rozlišení dvojího pramene poznání (intuition a demonstration), přejal Hume bez výhrady⁴. Ovšem valného zájmu nemá pro Lockův boj proti vrozeným představám, a pokud vyjadřuje tento boj více než základní jeho psychologickou myšlenku, vidí v něm zbytečnou hádku scholastickou, zakládající se na nedosti přesném vyměření pojmů⁵. Naprosto však nesouhlasí s Lockovými názory, pokud zabíhají do sféry metafysické, zvláště s náboženskými názory a názory o duši. Hlavní myšlenku jeho filosoficko-náboženského díla „The Reasonableness of Christianity as delivered in Scripture“ pokládá, ač Locka výslovně nejmenuje, za naprosto pochybnou⁶.

6. Také Berkeley, jehož jméno nenalézá se sice mezi filosofy vytvořivšími novou filosofii — science of man —, jest mu,

Hume celkové mínění o Lockovi změnil a že by vůči němu užíval jen podceňujících poznámek. Podle místa, jehož se Richter dovolává (Ess. II. 3—4), lze souditi, že pokládá poznámku Humovu na tomto místě za podceňující. Avšak Hume tu tvrdí jen, že populární filosofie má delší trvání nežli abstraktní filosofie a na základě toho bude Locke dávno zapomenut, kdy bude v paměti ještě žít Addison. Že skutečně nemínil Hume Locka snižovati, vyplývá z citované již poznámky: „This is not intended any way to detract from the merit of Mr Locke, who was really a great philosopher and just and modest reasoner.“ Tato poznámka bohužel chybí v českém překladu Školové. („Toto nesměruje nikterak k tomu, aby nějak snižovalo zásluhy pana Locka, který byl skutečně velikým filosofem a spravedlivým i skromným myslitelem.“)

¹ Anton Thomsen, David Hume, sein Leben und seine Philosophie I. 1912, str. 168.

² Treatise B. I. P. I. Sect. I. II. Enquiry Sect. II.

³ Anton Thomsen, ibidem str. 170 a n.

⁴ Anton Thomsen, ibidem str. 209.

⁵ Enquiry Sect. II. Pozn. na konci.

⁶ Enquiry Sect. X. (Essays II. 105).

„a great philosopher“. Jeho teorii abstrakce přejímá úplně a pokládá ji za jeden z největších a nejcennějších objevů učiněných v poslední době v literatuře¹. Kdo podle Huma pronikne tuto teorii, pozná ihned nesmyslnost všelikých scholastických pojmů o abstrakci a obecných ideách². Rovněž rozdíl mezi t. zv. primárními a sekundárními kvalitami pokládá stejně jako Berkeley, jehož na tomto místě však necituje, za zbytečný a tento názor mu tvoří podklad kritiky pojmu substance, jako tvořil Berkeleymu podklad kritiky pojmu hmoty³.

Ovšem celá tendence Berkeleyho díla je mu cizí, její nábožensko-metafysický ráz jest proti jeho základnímu pozitivistickému přesvědčení. I když jej nazývá „very ingenious author“⁴, poznamenává s ironií, že Berkeley složil sice knihu proti skeptikům, proti atheistům a volným myslitelům, avšak jeho vývody nikterak nepřesvědčují, ba působí duševní zmatek, takže v té příčině se vyrovnají úplně skeptickým spisům.

Ostatní empirikové jako Hutcheson, Butler, Shaftesbury, Mandeville mají sice také veliký vliv na filosofii Humu; avšak ten se týká více jeho etiky, která v našem problému nemá tak důležitého významu.

b) Positivismus.

7. Než ode všech empiriků, zvláště od Berkeleyho, liší se Hume svým značným smyslem pro vědu přírodní, jak byla tehdy pěstována, a pro matematiku, jež tehdy začala nabývatí nesmírného významu, a svým positivismem, na mnohých místech s důrazem vyjádřeným, který se stýkal s tímto vědeckým ruchem. Tu působil na něho hlavně svým velikým zjevem anglický přírodovědec Isaac Newton (1642—1727), jehož vítězný postup v mechanice nebes a ve fysice se stal ideálem vědeckého postupu v celé době osvícenské⁵. Hume dobře chápal význam vědeckého myšlení

¹ Treatise B. I. P. I. S. VII. (325).

² Enquiry Sect. XII., P. I. (Essays II. 127).

³ Treatise B. I. P. IV. Sect. III. (512 a. n.).

⁴ Enquiry Sect. XII. P. I. pozn. (Essays II. 127) „velmi duchaplný spisovatel“.

⁵ David Hume, Oeuvres philosophiques choisies. Essais sur l'entendement humain 1912. Preface de L. Lévy-Bruhl, str. VIII.

od Galileiho do Newtona a jeho důsledky pro filosofii. Ve sbírce „Essays Moral and Political“ z roku 1742 Vol. II. v essai „On the Middle Station of Life“ praví, že Galilei a Newton tak vynikají nad ostatní veliké filosofy, že nemůže připustiti, aby někdo jiný jim byl postaven na roveň. Více zná ovšem Newtona, jehož hlavní spis „Principia philosophiae naturalis mathematica“¹ četl, a nazývá jej svým obvyklým čestným titulem „a great philosopher“². Newtonova teorie přitažlivosti má pro něho takový význam, že mu jest vzorem k vyhledávání zákona duševní přitažlivosti, jejíž nalézá v asociaci idejí³. Kromě Newtona zná a cituje spisy Newtonova žáka Clarka, a z poznámky, v níž se zmiňuje o Newtonově velikosti, vysvětluje, že znal také tehdejší polemiky o Newtonově učení, vedené Clarkem a j.⁴, a že nepokládal přitažlivost za sílu působící do dálky, nýbrž prostřednictvím eterického fluida. Vedle Clarka zná také spisy tehdejšího anglického matematika Barrowa, jehož „Mathematical Lectures“⁵ cituje při svém výkladu o teorii prostoru.

8. K plnému pochopení věcného obsahu moderního vývoje matematiky a fyziky překáželo však Humovi jednak jeho převážně literárně-historické vzdělání⁶, jednak jeho krajní empirismus nepřátelský každému racionalismu. Nicméně i přes to měli tito vědci značný vliv na jeho filosofování, a to ve směru metodickém. Podali mu vzornou vědeckou metodu, která se mu stala ideálem i ve filosofii. Metoda vystřihající se všech metafyzických končin a hypotetických neurčitostí, hledající všude „causae verae“ a vyhýbající se „qualitates occultae“, již zvláště vyjádřil Newton svou známou větou „Hypotheses non fingo“, přivedla nový prvek do Humovy filosofie. Přesnost metody stala se prvním požadavkem Humovým. O své „science of man“ praví, že se nesmí povzná-

¹ An enquiry concerning the Principles of Morals (zkráceně Enquiry of Morals), Sect. III.

² Enquiry Sect. VII. (Essays II., str. 60—61, pozn.).

³ Treatise B. I. P. I. Sect. IV. (str. 320).

⁴ Meyerson, Identité et réalité. Paris 1912. Str. 512.

⁵ Treatise B. I. P. II. Sect. IV. (str. 353).

⁶ Riehl. Zur Einführung in die Philosophie der Gegenwart. 6. Aufl. 1921. Str. 78.

šeti nad zkušenost a že musí všechny hypotézy, které předstírají, že dovedou odhalit konečné, původní vlastnosti lidské přirozenosti, zamítnouti jako osobivé a chimerické¹. Filozofovi musí stačiti, když vytvoří svoji teorii na základě dostatečných dat zkušenosti a spokojí se s ní, vidí-li, že další zkoumání by ho přivedlo do temné a nejisté spekulace². Později ještě útočněji vystupuje proti filosofii, jež si troufá opustiti půdu zkušenosti, nazývá ji nepravou metafysikou, metafysickým jargonem, jest to filosofie smíšená s populární pověrrou, již dodává vědeckého a filosofického rázu³; jediným prostředkem proti ní je mu kritika rozumu, přesná analýsa jeho mohutností a schopností, která nám ukazuje, že náš rozum je neschopen řešiti tak vzdálené a temné předměty. Ba Hume jde ve své rozhořčenosti proti této metafysice tak daleko, že proti ní sahá k prostředku, jehož užívala inkvisice a volá na čtenáře, aby hodil do ohně každou knihu, která užívá abstraktní metody, mimo matematiku, a která při faktech neuzívá experimentální metody⁴.

9. Positivní metoda, již Hume ve svých spisech všude užívá, přinesla mu zcela nové světlo ve filosofii. Na základě této metody poznal celou řadu zbytečných a naivních problémů ve filosofii, vznikajících často z nepřesně a jen slovně definovaných pojmů. Positivní metoda dodala mu zbraně k přísné kritice veškeré dosavadní filosofie, která tak osvěžujícím způsobem působila na Kanta. Hume si byl hrdě vědom této novoty své filosofie⁵; jako Kant se pokládal za Koperníka nové filosofie, tak Hume se srovnával s Krištofem Kolumbem, a jak Lévy-Bruhl⁶ správně podotýká, není toto srovnání beze vší podstaty. Avšak jako později u Comta, tak také již u Huma vede pozitivismus leckdy ke krátkozrakému vytyčování hranic lidského poznání. Jako Comte svým omezováním vědeckého zkoumání na předměty příliš blízké praxi přišel v příkrý

¹ Treatise, Introduction (ke konci).

² Treatise B. I. P. I. Sect. IV. (str. 320).

³ Enquiry Sect. I. (Essays II., str. 9).

⁴ Enquiry Sect. XII. (konec).

⁵ Treatise B. I. P. IV. Sect. VII. Conclusion.

⁶ Lévy-Bruhl n. u. m. str. V.

rozpor s vědeckým duchem na př. v astronomii¹, tak také Hume leckde, obávaje se, aby se nevzdálil od fakt a neupadl do temných a nejistých spekulací, opouštěl problémy právě ve středu řešení a neukončoval jich, dovolává se velmi často iracionálních momentů; tím právě se stalo, že Humovo dílo nemá celkového systematického ucelení, nýbrž ztrácí se často v rapsodických úvahách².

c) Iracionalismus.

10. Na Huma působil však kromě dvou jmenovaných směrů ještě třetí směr, na který se obyčejně zapomíná, a to jest právě směr, který nám vysvětluje zálibu tohoto velikého pozitivisty v iracionálních momentech a který sblíží je jeho pozitivismus se skepticismem³. Jest to směr iracionalistického naturalismu se skeptickým nádechem, který se vyvinul z renaissanční filosofie a jest charakterisován *Montaigne*em jakožto prvním representantem. Jako zvláštní filosofický směr jsem vytknul tento proud již ve svém „Vývoji filosofického myšlení evropského“⁴. Bez stálého přiblížení k tomuto směru neporozumíme leckterým obrátům v myšlení Humově a zvláště při řešení problému reality. Jest zajímavo pozorovati, jak se v dějinách filosofie rádo chodí po vyšlapaných cestách⁵. V Humově filosofii se vše obyčejně vyvozuje z Locka a Berkeleyho. Tak na př. Quast⁶, který si obral za předmět své monografie pojem velice blízko se stýkající s Humovým pojmem reality, a to pojem víry (*belief*), hledá jeho kořeny jen u Locka a Berkeleyho, přes to, že u obou filosofů má víra zcela jiný ráz nežli u Huma. Jde přece o to, odkud nabyl pro Huma onen pojem takové síly, že se stal hlavním pojmem jeho filosofie, takže

¹ Meyerson, *Identité et réalité*, str. 11.

² Vysvětlovati to jediné tím, že Hume byl essayista a že se s ohledem na krásnou formu nedbale a nenuceně vyjadřoval, jak činí Markéta Merlekerová (*Humes Begriff der Realität*, 1920, str. 107), nezdá se mi zcela správné. Příčiny byly tu hlubší a filosofické.

³ *Enquiry Sect XII. P. III. (Essays II. 133)*.

⁴ Str. 203—8.

⁵ Smutné ovšem je, když kritikové posuzují díla jen podle těchto vyšlapaných cest, neznajíce ještě při tom jiných kategorií nežli správný, nesprávný.

⁶ Otto Quast, *Der Begriff des Belief bei David Hume* 1903, str. 4 a n.

němečtí iracionalisté, Hamann a Jacobi, viděli v něm dokonce spasitele proti Kantovi. Také Thomsen ve svém důkladném díle o Humovi¹ jmenuje všechny možné filosofy, jež Hume cituje, i Laroche Foucaulta, vynechává však hlavní stoupence iracionalismu. Jediný ze spisovatelů, kteří se obírali Humem, Raoul Richter si všiml působení tohoto směru na Huma, poněvadž byl nucen obírat se jím ve své knize o dějinách skepticismu². Raoul Richter vycítil, že se u Huma vyskytuje podobný naturalismus jako u Rousseaua³, že Hume vlivem tohoto naturalismu velebí přírodní instinkt; přírodní instinkt pak jej přivádí dále k pojmu víry, jenž se mu stává základním vysvětlovacím principem. Richter, jda ve stopách svých studií, hledá původ tohoto naturalismu v Pyrrhonicích Montaignovi a Charronovi. Avšak to jsou příliš vzdálení filosofové, i když je Hume znal. Zde bylo potřeba nalézt působení filosofa časově blízkého, jehož působení v oné době bylo ještě živé a rozšířené, a který novotou svých názorů dovedl strhnouti Huma. Richter ho ovšem nalézt nemohl, poněvadž, ku podivu, ve své znamenité knize o skepticismu o jednom z nejdůležitějších skeptiků se nezmiňuje; tímto skeptikem byl francouzský filosof Pierre Bayle (1647—1706)⁴. Bayle je jeden z nejbystřejších pokračovatelů Montaignových⁵ a stejně jako Montaigne spojuje filosofický skepticismus se silným dogmatismem naturalistickým⁶. Přirozený instinkt a přímý cit jsou jedinými vůdci člověka v životě a zachraňují jej tam, kde by hledal marně pomoci u

¹ Thomsen, David Hume, str. 25 a 166.

² Raoul Richter, Der Skepticismus in der Philosophie und seine Überwindung II. Bd. 1908, str. 275, 289, 295, 301 a j.

³ Rousseau přes značné styky s Humem nikterak nepůsobil na něho filosoficky. Viz znamenitou charakteristiku Rousseaua podanou Humem Blairovi. Burton II 312—317. Thomsen, David Hume str. 127 a n.

⁴ Jean Delvolvé, Religion, critique et philosophie positive chez Pierre Bayle. 1906.

⁵ Delvolvé ibidem str. 22, 86, 224.

⁶ Strowski (Pascal et son temps I, str. 18, 38), který tak zdůrazňuje domnělý stoicismus Montaignův, jest však na konec nucen omeziti jej na individuální stoicismus (tedy ataraxii); při tom ovšem zapomíná, že ataraxii mají stoikové společnou se skeptiky.

vědomé činnosti rozumové¹. S tohoto hlediska probírá pak náboženské pravdy rozumově odůvodňované, odmítá jejich rozumovou vysvětlitelnost a vrhá se v náruč absolutní víry, neboť víra je tím vznešenější, čím více odporuje rozumu². Příkladem krajní plané rozumové theologie a filosofie jest mu Spinoza, kterého proto považuje za největšího ateistu světa³.

11. Hume cituje Bayla několikrát⁴ a podle citátů soudic užíval jako všickni osvícenští filosofové hojně Baylova „Dictionnaire historique et critique“⁵. Když se vyslovuje o Berkeleym, že jest vlastně skeptikem, zmiňuje se při tom o Baylovi jako o jednom z nejlepších skeptiků⁶. A Baylův vliv na Huma stává se právě hojným užíváním slovníka velmi významným. Baylův kontrast přírody a rozumu přešel mu takřka do krve⁷, přejímá celý jeho skeptický postoj, dovolávající se Pyrrhoniků⁸, a také jeho iracionalistické řešení náboženského problému, kladoucí prostou víru proti každému pokusu o rozumové jeho řešení⁹. Ostatně Hume nacházel podobné stanovisko k náboženství již v dřívější anglické filosofii u Fr. Bacona a Tom. Hobbesa. Avšak formulace poměru náboženské víry k rozumu jest úplně táž jako u Bayla, takže skutečně jako u Bayla nevíme leckdy u něho, zda to míní upřímně či nikoli. Je to použití obvyklého pojmu dvojí pravdy, které má zakrytí vlastní náboženské přesvědčení před veřejností. Humovu pohodlnému charakteru, vyhýbajícímu se s úzkostlivostí každému veřejnému konfliktu, se tato formulace neobyčejně hodila. Jeho empirismus nepřátelský každému racionalismu se tu stýká s tendencemi Baylovými. Také Spinoza jest mu příkladem nejnesprávnější filo-

¹ Bayle, *Pensées diverses sur la comète*, sect. CXXXVII; Delvolvé. ibidem str. 50.

² Delvolvé, ibidem str. 254, 294, 312.

³ Bayle, *Dictionnaire* čl. Spinoza. Cituji Baylův slovník podle vyd. z r. 1740 (hollandského) Tome IV. 253. Podle tohoto vydání jsem též srovnal vývody Delvolvého.

⁴ Pětkrát.

⁵ *Treatise* B. I. P. IV. Sect. V. (531).

⁶ *Enquiry* Sect. XII. P. I. (*Essay* II. 127, pozn.).

⁷ *Treatise* B. I. P. IV. Sect. II. (237) a na nesčetných místech jiných.

⁸ *Enquiry* Sect. XII. P. III. (*Essays* II. 133).

⁹ *Enquiry* Sect. X. (*Essays* II. 108).

sofie a častuje ho stejně jako Bayle, jehož slovníku se tu dovolává. titulem největšího atheisty¹. Ovšem jako Bayle Spinozy užívá jako berana proti theologům, tak Hume bije do Spinozy, aby tím bil do pojmu nehmotné duše.

12. Avšak vedle tohoto základního vlivu působil Bayle na Huma též v tom směru, že mu podal popudy k leckterým problémům, jež se staly nejdůležitějšími v celé filosofii Humově. Tak slavný Humův essay o zázracích² má svého předchůdce v „Les pensées diverses sur la comète“ z r. 1681, v němž má Bayle podobné negativní stanovisko k zázraku, připouští je jej jedině v zájmu víry. Rovněž essay „O zvláštní prozřetelnosti“³ a jeho základní ideu můžeme srovnati s názory Baylovými, pronesenými v „Dictionnaire historique et critique“ hlavně v článku „Pauliciens“⁴. Hume ovšem důrazněji zamítá manicheismus nežli Bayle, jehož vyvrácení manicheismu v Eclaircissements sur les Manichéens v II. vyd. slovníku bylo jen formální⁵). Také u Huma jako u Bayla jest v souvislosti se základním odmítáním racionalistické theologie a filosofie naprostá důvěra v principy praxe⁶ a uznávání samostatné morálky, nezávislé na theologických a metafysických systémech⁷. Ani v zájmu morálnosti uváděné důkazy pro nehmotnost, jednotu a nesmrtelnost duše nejsou u Bayla vyňaty z tohoto odmítání stejně jako svoboda vůle jakožto liberum arbitrium indifferentiae⁸. Také Hume věnoval týmž předmětům již ve svém spise z doby mládí delší úvahy⁹ a odmítá je také tak rozhodně jako Bayle.

Než i v čistě filosofických otázkách, které se nedotýkají nábožensko-mravních idejí, nalezneme u Bayla leckteré zrnko, z něhož se u Huma vyvinul mnohý důležitý problém filosofický.

¹ Treatise B. I. P. IV. Sect. V. (525 a. n.).

² Enquiry Sect. X. („Of Miracles“).

³ Enquiry Sect. XI. „Of a Particular Providence and of a Future State.“

⁴ Tome III. 624, Delvolvé ibidem 307.

⁵ Delvolvé ibidem 308.

⁶ Delvolvé ibidem 97, 253.

⁷ Delvolvé ibidem 426.

⁸ Delvolvé ibidem 362, 297, čl. „Rorarius“ Baylova slovníku T. IV., str.

⁹ Treatise B. I. P. IV. Sect. V., VI

Tak hned skeptické stanovisko Baylovo k abstraktnímu pojmu prázdného prostoru¹, dále odmítání možnosti nekonečného dělení prostorového², jež souvisí se zálibou pro atomismus u Bayla, nezůstalo, jak ukazuje *Treatise*, beze vlivu na Huma. Thomsen³ vysvětluje podobné názory Humovy⁴ jen vlivem Berkeleyho, avšak tajná záliba Humova přes všechn positivismus pro atomistickou soustavu filosofickou prozrazuje také tu vliv Baylův. Konečně v našem problému veliký význam mající pojem víry, zvláště v souvislosti s existencí těles vnějších, má svůj základ v podobném názoru Baylově, který souvisí s celým jeho naturalismem. Ve čl. „Pyrrhon“ v „*Dictionnaire historique et critique*“ přiznává Bayle s Malebranchem, že nemáme důkazu jisté existence vnějších předmětů⁵ a že jí nelze dokázati bez odvolání se k víře⁶.

13. Iracionalistický směr, a zvláště Bayle, přispěl neobyčejně jednak k osvěžení a ujasnění Humovy filosofie v literárním ohledu, jednak k ostrému pointování problémů a hledání jich tam, kde jich nikdo netuší. Vlivem tohoto směru nabyla Humova filosofie poněkud jiné tvářnosti nežli tehdejší abstraktní filosofie, takže Huma čteme i dnes jako každého jiného dnešního filosofa, bez nějakého vnitřního nucení; jeho problémy jako by vycházely samy sebou z naší doby kdežto ke čtení jiných filosofů 18. století, což platí leckdy i o Kantovi, musíme se nutiti. Než tento směr měl také neblahý vliv na Huma a jeho filosofii, zvláště svým příliš zdůrazňovaným iracionalismem a příkrým kontrastem přírody a rozumu, takže Hume se leckde vyhýbá nutnému zracionalisování iracionálních momentů, spokojuje se často s konstatováním čisté iracionality, jak to na př. nejvíce bije do očí při jeho řešení problému kauzality. Převzetí pojmu dvojí pravdy od Bayla pro řešení

¹ Delvolvé ibidem 351.

² Delvolvé ibidem 352.

³ Thomsen, David Hume str. 225 a n.

⁴ *Treatise* B. I. P. II. Sect. I., II., III.

⁵ Delvolvé ibidem str. 256; Bayle, *Pyrrhon* T. III. 732.

⁶ Markéta Marlekerová (*Humes Begriff der Realität* str. 52, pozn.) cituje také toto místo a uznává, že Bayle byl Humovi vedle Berkeleyho učitelem ve skepticizmu, avšak k celkovému ocenění Baylova významu pro Huma nedochází a tak zdůrazňuje vliv Berkeleyho více než třeba.

problémů náboženských mělo za následek nemužné, často dojem neupřímnosti vyvolávající, chování v praktickém uplatňování názorů o náboženství¹, takže v této příčině Hume nesnese srovnání s ostatními anglickými deisty a volnými mysliteli.

III. Humovy hlavní spisy filosofické.

14. Z Humových spisů filosofických, které při řešení našeho problému přicházejí hlavně v úvahu, je to předně I. díl rozsáhlého prvního díla filosofického: *A Treatise of Human Nature, Book I. — On the Understanding* (Pojednání o lidské přirozenosti, kniha první. — O rozumu), podle Humovy autobiografie² plod jeho filosofického mládí (Humovi bylo 26 let) a pobytu ve francouzském ústraní v la Flèche v Anjou. Tento první díl tvoří samostatnou část a vyšel současně s II. dílem na počátku roku 1739. Spis ukazuje neobyčejný talent Humův pro kritickou filosofii a jeví vedle nesmírné erudice známky mladického ducha, odvahu v myšlení i nedostatek výrazové a slohové opatrnosti. Dílo, které svou hodnotou se vyrovnává největším filosofickým dílům, nevzbudilo bohužel žádného ohlasu. Bylo to mrtvě narozené dítě³, jak praví sám autor ve své autobiografii, ba nevyvolalo přes svůj radikalismus ani repótu mezi náboženskými zeloty. Hume se sice chlubí, že se vlivem svého sanguinického temperamentu záhy vyhojil z této rány, nicméně toto ignorování obecněstvem jeho spisu, do něhož vkládal přemrštěné naděje mládí, mělo značný vliv na něho, neboť kdykoli později mluví o tomto spise, nezmiňuje se o něm jinak než jako o „unfortunate Treatise“ (nešťastné pojednání). Věta, kterou napsal v předběžném poznamenání (advertissement) k svému dílu „The approbation of the Public I consider as the greatest reward of my labors“⁴ byla pro něho příliš směrodatná. Hlavní životní snaha, vyniknouti v literatuře, k níž se sám v životopise přiznává, byla vždy určována tímto nesmírným ohledem na obecněstvo, takže jeho autobiografie není

¹ Thomsen David Hume str. 98 a n.

² Essays I. 1—8.

³ it fell dead-born from the press.

⁴ „Schválení obecněstvem považuji za největší odměnu své práce.“